

Alternativna ureditev prasilišč

3 ALTERNATIVNA UREDITEV PRASILISČ

Ureditev objektov za prašiče in način dela vpliva na delovne pogoje oskrbovalcev prašičev, produktivnost in dobrobit prašičev. Pri gradnji moramo v prihodnosti dati več poudarka na dobrobit prašičev, varovanje okolja in delovne pogoje, znotraj teh omejitev pa iščemo rešitve, ki zagotavljajo tudi produktivnost in konkurenčnost. Povprečen potrošnik hitro poseže po cenejših dobrinah in pri tem pozabi na zahteve, ki so jih na njihovo zahtevo vnesli v zakonodajo kot minimalne standarde. Ne samo zahteve aktivistov za dobrobit živali, predvsem rezultati raziskovalcev podpirajo potrebo po izboljšanju pogojev za rejo prašičev. Hlevi, v katerih je več površin na prašiča, ki manj onesnažujejo okolje, ki so energetsko manj potratni, so zagotovo tudi dražji (Baxter in sod., 2012). Vsekakor lahko pričakujemo, da se bodo tudi zakonski predpisi poosttrili v dobrobit prašičem in varstvu okolja. Zato kaže slediti trendom, ki jih uvajajo v drugih prašičerejsko razvitih državah.

Rejce je potrebno kar se da hitro spodbuditi, da se pri prenovah ali novogradnjah odločajo za sisteme rej, ki nudijo prašičem boljše življenjske pogoje. Predno začnemo razmišljati o zakonskih spremembah, moramo rejcem nakazati, katere spremembe bodo potrebne in podprte. Da se omogoči večje površine, obstoječi gabariti ne bodo zadoščali. Pri isti kapaciteti reje morajo biti hlevi večji, nekatere novejši EU smernice napovedujejo, da bodo morali imeti hlevi 2-krat večjo površino, kot so sedanji minimalni standardi, več naj bi bilo polnih tal in več materiala za zaposlitev. V hlevih naj bi zagotavljali več mikroklim, ogrevanje ležalnih površin in hlajenje, ko je to potrebno, pri vseh kategorijah prašičev, težjih od 20 kg. Pri nas so temperaturna nihanja zagotovo velika.

Za dobrobit prašičev lahko največ storimo, če rejcem posredujemo novejša znanja, jim pri sodobnejših gradnjah pomagamo z investicijskimi sredstvi in subvencijami za smiselno izbrane ukrepe dobrobiti. Rejcem bi morali ponuditi priporočila za izboljšanje biovarnosti in dobrobiti prašičev, izpostaviti bi morali tudi rešitve, ki ponujajo boljše delovno okolje, manjše izpuste in boljše ravnanje z gnojem in gnojevko. Nekatere spremembe se da uvesti hitro in z majhnimi vložki, za nekatere pa so potrebne večje površine in so vezane na novogradnje. Ker je rejcev prašičev z vsakim ukrepom manj, bi morali omogočiti, da do investicijskih podpor lahko pridejo tudi manjši rejci. Še pred investicijami pa je potrebno urediti zakonodajo, ki ureja izdajanje gradbenih dovoljenj za gospodarska poslopja. Kadar kmetje v tujini čakajo na izdajo (ali zavrnitev) gradbenega dovoljenja nekaj mesecev, je to izjemno dolg čas. Pri nas pa imamo kmetije, ki so oddale vloge že pred 20 leti in še vedno niso dobile gradbenega dovoljenja.

Prehitra zaostritev zakonodaje za zaščito prašičev ne bo dala pravih rezultatov. Zakon, ki se hitro napiše, je pogosto nepremišljen in ima veliko lukenj, da se zaobide vse, kar je za živali in pogosto tudi za rejca koristno. V taki zakonodaji je praviloma veliko dodatnih evidenc in vnosov ki služijo le nadzoru in kaznovanju, ne pa dobrobiti prašičev. Ob tem smo imeli v preteklosti izkušnje, da v pristojnih službah niso znali izračunati niti povprečnega staleža prašičev v določenem obdobju, čeprav so rejci sporočali vse prihode in odhode. Namesto, da bi država zagovarjala in podpirala sanitarni premor, je rejcem, ki so pred prvim v mesecu zaradi proizvodnega procesa prodali pitance in jih po prvem ponovno naselili, zmanjšala stalež za cel mesec. Kadar od rejcev zahtevamo natančnost, morajo tudi službe biti korektne in dosledne.

Morali bi zagotoviti, da bodo pitanci iz nadstandardnih rej privlačno nagrajeni, saj so večji investicijski in tudi obratovalni stroški. Tako nastanejo dodatni stroški za material za zaposlitev, potrebnega je več dela za njegovo razdeljevanje, vzdrževanje vsakodnevne higiene, uravnavanje temperaturnega ugodja, bolj precizno oskrbo prašičev glede na potrebe in zagotovitev udobja. Z avtomatizacijo posameznih opravil pa je vse bolj potrebno voditi skrbni nadzor nad delovanjem opreme, opazovanje prašičev in prepoznavanje govornice telesa. Strojna oprema olajša ročna dela, ob tem pa rejcu ostajajo bolj zahtevna dela, za katera so potrebna dodatna znanja in spretnosti. Zahtevnejša dela naj bi bila tudi primerno nagrajena. Zanimarjivi pa niso niti povečani stroški na enoto prireje, saj pri skrbi za dobrobit prašičev iščemo sicer odlično prirejo, a nikakor ne ekstremne prireje. Del dodatnih stroškov bo rejec lahko pokrtil sam, ker je prireja v urejenih razmerah boljša, nekaj naj bi pridobil iz spodbud države, precejšen delež pa naj bi izvirail iz potrošnje. Svoj delež morajo izkazati tudi klavno-predelovalna industrija, trgovske verige in v končni fazi tudi potrošnik. Glede na kampanjski odkup pogodbenih količin doma vzrejenih prašičev lahko zagotovimo, da ni pravnobenege interesa slednjih za preusmeritev iz uvoza mesa na domačo prirejo.

Namen prispevka je prikazati pričakovane spremembe pri uhlevitvi prašičev in povzeti prednosti rešitev in pasti. Večina vrednosti je povzeta po priporočilih in niso zakonsko predpisana, če tega nismo izrecno poudarili.

Ureditev prasilišč

Največje spremembe lahko pričakujemo v prasiliščih, saj naj bi bile svinje v prasiatvenih kotcih proste ves čas (slika 29) ali večino časa. Pomembno je, da iščemo rešitve, ki zadovoljijo potrebe svinj, pujskov (Baxter in sod., 2011) in rejca (Hansen, 2018). V prasiliščih, v katere se ponovno vračajo proste svinje, je nujno potrebno spremeniti način dela, uhleviti je potrebno mirnejše svinje, ki jim omogočimo gradnjo gnezda, material za zaposlitev in gibanje. Oskrbovalec mora imeti varno delovno okolje, ko pomaga ob porodu, skrbi za poškodovane ali odstranjuje poginule pujske. Svinja lahko v skrbi za pujske oskrbnika tudi napade. Tako je potrebno, da mladice že v času vzreje pridobijo dobre izkušnje v stiku s človekom in se dober odnos človek-žival ohrani tudi kasneje.

Potrebe svinj v naših prasiliščih pogosto niso izpolnjene. Najpogostejše je temperatura v njih previsoka. Temperatura v prasiliščih mora biti naravnana na temperaturno udobje svinje. Doječim svinjam po prvem tednu laktacije pokladamo 2,5 kg krme na svinjo in dodatnih 0,7 kg na vsakega pujska v gnezdu. Krma mora biti sveža in neoporečna. Svinje se krmi po volji in v več (treh do petih) obrokih, enakomerno razporejenih preko dneva. Če bo v prasilišču hladno, bodo svinje lažje zaužile velike količine krme, krma v koritih pa bo tudi dlje časa ostala sveža. Svinja mora imeti stalen dostop do zadostnih količin vode. To se zagotovi s skodeličastim napajalnikom ali cucelj napajalnikom s pretokom 4 l/min. Stene kotca morajo biti polne za osamitev svinje in občutek varnosti, pregrade, ki ograjujejo prostor svinje morajo biti dovolj visoke, da jih svinja ne preskoči. Pred prasiatvijo mora svinja imeti možnost graditve gnezda, ves čas pa ji je potrebno pokladati primeren naravni material za zaposlitev. Tudi pri uhlevitvah v kotcih s prasiatvenimi košarami se lahko znatno izboljšajo pogoji za svinje, kadar pa so svinje proste, so manj v stresu in tudi nekoliko lažje prenašajo npr. temperaturno neugodje. Pri večjih površinah v kotcih imajo svinje možnost izbire ležišča, najbolj udobna so ležišča iz mehkejših blazin. Zlasti pri polnih ali delno rešetkastih tleh v prasilišču je lahko zrak pri nižjih temperaturah bolj kakovosten, svinja se lahko giblje in naravno obnaša.

Tudi pri potrebah pujskov bomo najprej opisali temperaturno udobje, saj naj bi bilo gnezdo ob rojstvu pujskov ogreto na 32–36 °C, kar zlahka dosežemo v ogrevanih, pokritih in zaprtih gnezdih. Z rastjo pujskov lahko temperaturo znižujemo za 2 °C na teden. Velikost ogrevanega gnezda bi morala biti dovolj velika (najmanj 0,95 m² in vse do 1,3 m²), da v njem ležijo vsi pujski tudi pred odstavitvijo. Če so gnezda večja in laktacija daljša, naj bi bila tudi površina gnezda sorazmerno večja. Novorojenim pujskom je nujno zagotoviti pitje zadostnih količin mleziva v prvih urah po rojstvu. Najbolje je, če sesajo mlezivo pri materi. Če je gnezdo večje, kot je na razpolago seskov, se gnezdo razdeli in pujski sesajo izmenično. Kasneje se pri svinji praviloma obdrži le toliko pujskov, kot ima svinja seskov. Če to ni mogoče, pujske prestavimo k mačehi, jih vsaj pri prvih sesanjih nadzorujemo in izvajamo deljeno sesanje, jih dodatno oskrbujemo z mlečnim nadomestkom ali jogurtom. V kotcu je potrebno zagotoviti pujskom lahek dostop do seskov ne glede na lego svinje. Težje je v kotcu s prosto svinjo najti primeren prostor za dokrmeljevanje pujskov, ki ga svinja ne doseže. Krmljenje v gnezdu ni ugodno, saj povzroča nemir in blatenje. Preparate z železom apliciramo najkasneje do 4. dne po rojstvu. Dostop do vode mora imeti pujske od rojstva dalje. Pujske porabi 0,04 l vode v prvih dneh po rojstvu, poraba pa naraste na 0,5 l vode dnevno pred odstavitvijo. Pretok vode na cucelj napajalniku za pujske naj bi znašal 0,3 l/min. Vodo se lahko ponudi tudi v skodeličastih napajalnikih ali posodicah, lahko se ji primešajo elektroliti. Pujskom se pokladajo naravni materiali za zaposlitev (slama, seno, silaže). Lahko jim natrosimo tudi šoto ali oglje, ki zmanjšujeta pojavnost drisk pri sesnih pujskih. Od enega tedna starosti se uvede dokrmeljevanje s specialnim krmilom za pujske (preštarter z 20 % beljakovin). Ko začno pujski jesti, lahko preidemo na štarter z 18 % beljakovin.

Med potrebami oskrbovalcev bomo najprej izpostavili zdravo in varno delovno okolje. Morda najprej izpostavimo kakovost zraka, ki je pomembna tudi za svinjo in pujske. Kakovost zraka zagotovimo z vzdrževanjem nižjih temperatur, prilagojenim svinjam, manjši površini rešetk in vsakodnevni higieni oddelka.

Slika 29: Prasisitveni kotec s prosto svinjo (v ospredju), ogrevanim in pokritim gnezdrom (v ozadju)

Za oskrbovalca je pomembno, da ima dober pregled nad celotnim kotcem in gnezdrom ter enostaven dostop v kotec in možnost umika v primeru napada svinje. Iščejo se tudi rešitve, s katerimi se lahko delo poenostavi in izboljša produktivnost pri vsakodnevni oskrbi (Hansen, 2018). V raziskavi so primerjali 10 izvedb prasisitvenih kotcev s prostimi svinjami, a nobena izvedba ni imela kot nadpovprečne ocenjene vse kriterije. Ocenjevali so zadrževanje pujskov v gnezdru, higieno kotcev, onesnaženje korit, raztros krme, delo ob naseljevanju in odstavitvi, potek rokovanja s svinjami v kotcu, enostavnost vsakodnevnega čiščenja in preglednost nad kotcem. Ocenjevali so tudi pojavnost poškodb pri svinjah in pujskih. Manj in lažje bo delo, če se oprema razmesti s posluhom za navade prašičev. Da se olajša deljeno sesanje in individualna obravnava pujskov (npr. apliciranje železa, cepljenje, označevanje), je pomembno, da je možno gnezdo zapreti in predeliti tako, da se lahko doseže iz hodnika.

Minimalna neovirana talna površina za prasisitvene kotce ni predpisana v EU in tudi ne v slovenski zakonodaji. Zakonsko pa je predpisana reja prostih svinj, in s tem posredno določena večja površina kotcev, v EU za ekološke reje (Regulation ..., 2018) in v Švici, na Švedskem in na Norveškem za vse reje. Površino kotca določa pravzaprav zahteva, da imajo pujski na razpolago dovolj ležalnih površin ob vsakih razmerah, da tudi ob koncu laktacije počivajo v stanski legi hkrati na polnih tleh. Tako je potreba po talni površini večja pri večjih gnezdih in večjih (težjih) pujskih ob odstavitvi. Zadostna mora biti tudi površina, da imajo pujski neoviran dostop do svinje, ko sesajo. Ker se je velikost gnezda v zadnjih letih znatno povečala, se je povečala tudi potreba po večji površini prasisitvenih kotcev. Prekratke in preozke so postale tudi prasisitvene košare, saj so postale svinje maternalnih genotipov daljše, ob koncu brejosti pa tudi širše. Za vstajanje in leganje potrebujejo svinje 50 cm več, kot je njihova dolžina telesa, in 40 cm več, kot je njihova širina telesa. Velikost svinje se spreminja po zaporednih prasisitvah, prav tako pa tudi širina od naselitve do odstavitve, zato morajo biti košare enostavno nastavljive po dolžini in širini, četudi se uporabljajo le nekaj dni. Premajhne košare vplivajo na kakovost ležanja, obnašanje svinje, in večjo pojavnost preležanin in odrgnin. Preširoka pa lahko omogoča mladitvam, da se v njej obrnejo. Prasisitvena košara naj bi bila za 23 cm širša spredaj pri glavi, 30 cm zadaj in naj bi jo bilo moč enostavno razpreti. Taka izdelava prasisitvene košare je ugodnejša za svinje in omogoča pujskom lažji dostop do seskov, manj je prerivanja za sesek in pujski tudi bolje rastejo.

Poleg tega pa se na osnovi dobljenih rezultatov znanstvenih raziskav o dobrobiti svinje priporoča reja prostih svinj v prasilišču. Proste svinje potrebujejo zadostno površino za gibanje. Običajno priporočajo, da je

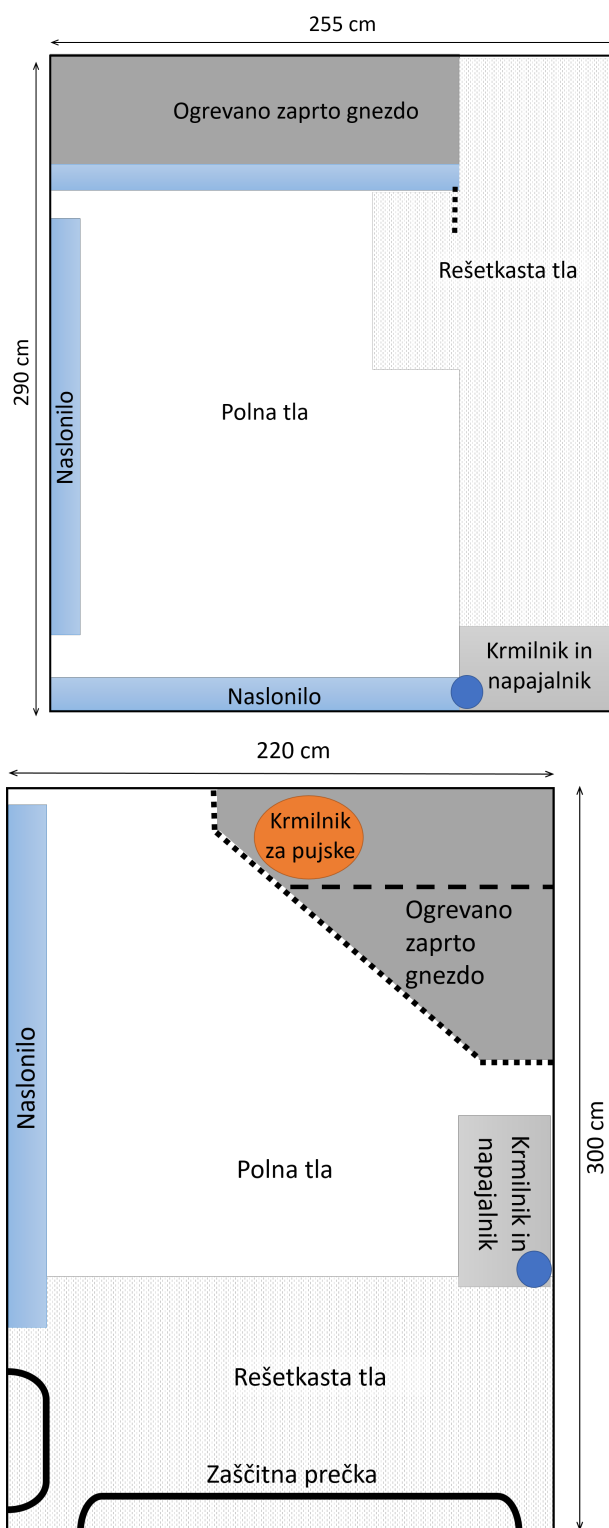
velikost kotca od 6.5 m² do 8.0 m². Obstajajo tudi kotci, v katerih so svinje lahko začasno ukleščene, v izmeri 5.5 m² talne površine. Če se svinjam v prasilišču omogoči izhod na prosto, je potrebno za prasiatveni kotec z izpustom predvideti do 10 m² neoviranih talnih površin.

Toplotno udobje za svinjo in pujske se lahko zagotovi le v primeru, da so vgrajena ogrevana, pokrita in zaprta gnezda za pujske. Spomnimo se, da so za udobje novorojenih pujskov potrebne znatno višje temperature (30 do 34 °C), za svinje pa se priporoča le 15 do 20 °C. Najnovejša priporočila spodbujajo tudi ogrevanje stranic oz. sten v gnezdu, kar pripomore k preživetju zlasti manjših pujskov. Za toplotno udobje svinje ne zadošča več dobra ventilacija. V prasiatvene kotce vgrajujejo tudi sisteme za ohlajanje mikrolokacije za svinjo, ob prasiatvi pa naj bi bilo možno tudi ogrevati predel, kjer naj bi svinja prasila, običajno naj bi bil ogrevan del kotca v bližini gnezda. Talno gretje in ohlajanje ležalnih površin je energetsko manj potratno kot drugi sistemi. Z uravnavanjem toplotnega udobja v prasilišču izboljšamo dobrobit za svinje in pujske, omogočimo svinji, da zaužije zadostne količine krme, pujski pa se po sesanju radi vračajo v ogreto gnezdo. Tako so pujski boljje oskrbljeni z mlekom in je tudi manjša možnost, da svinja pujske poleže. Svinje, ki so proste, tudi lažje prenašajo nekoliko višje temperature. Če je temperatura za svinjo izven termonevtralne cone, bo imela manj mleka, slabše bo zauživanje krme in večja bo potreba po pitju. Če je pretok vode premajhen, bodo negativne posledice opazne že pri manjših prekoračitvah optimalne temperature. V naših rejah so prasilišča pogosto opremljena z nipelj napajalniki s pretokom le 2 l/min, kar ne zadošča niti v normalnih pogojih.

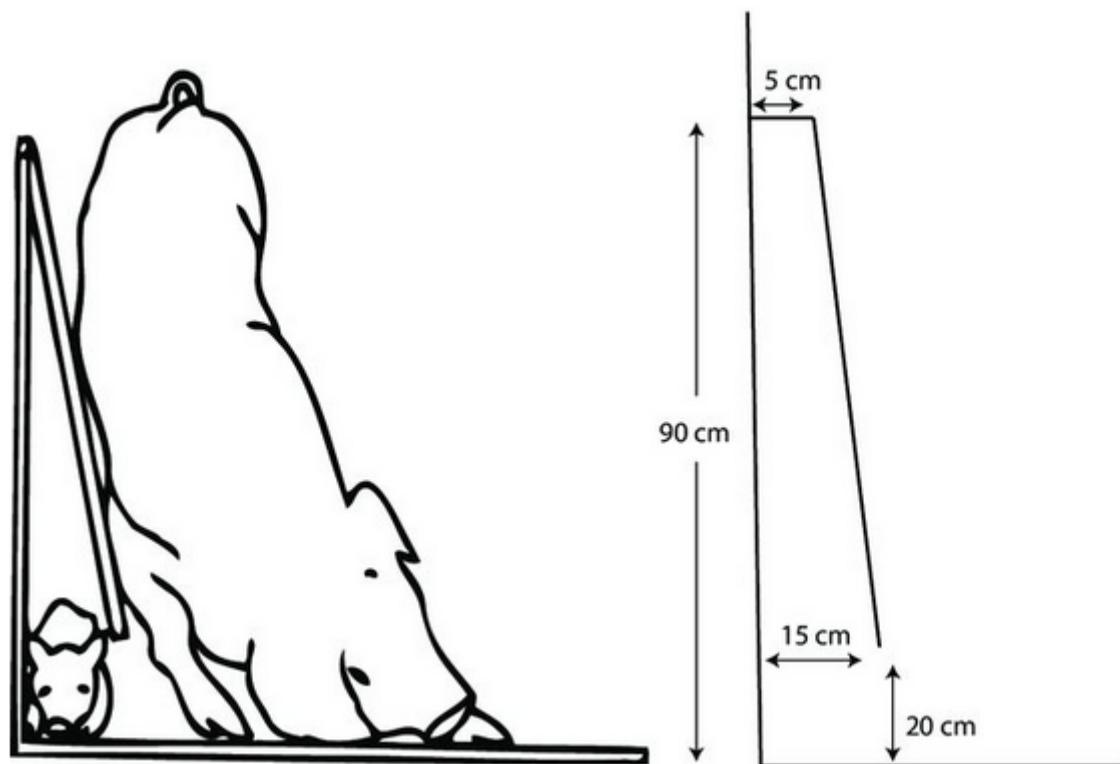
Material za graditev gnezda in zaposlitev je zelo pomemben pogoj za dobrobit svinje. Z njim zmanjšujemo stres, agresijo in poškodbe pri prašičih (Barnett in sod., 2001). Kadar ima svinja možnost gradnje gnezda, se pred prasiatvijo umiri. Umirjenim svinjam pa se sprosti več oksitocina, kar izboljša potek prasiatve in materinsko obnašanje po prasiatvi, so tudi bolj skrbne in do pujskov pozorne matere. Pri svinjah, ki imajo na razpolago dovolj materiala za gradnjo gnezda, so zmanjšane izgube pujskov ob in po prasiatvi. Slama je odličen material tako za gradnjo gnezda kot za material za zaposlitev. Dobri so tudi drugi naravni materiali, ki se zlahka uničijo in jih lahko prašiči zaužijejo. Material za zaposlitev je potrebno rutinsko in vsakodnevno osveževati.

Strukturiranje kotca in razporeditev opreme vpliva neposredno na higieno, količino dela in počutje svinje ter pujskov, posredno pa na produktivnost in ekonomiko celotne reje in posamezne živali. Do sedaj se je opremo namestilo v kotce v prvi vrsti tako, da je bilo manj dela. Kadar so svinje v prasilišču proste, je poznavanje njihovih potreb in vzorcev obnašanja izredno pomembno pri načrtovanju kotcev in izvajanju rejskih opravil. Zaradi varnosti pri delu in dobrega pregleda nad pujski v gnezdu je priporočljivo namestiti gnezdo ob hodniku. Tako oskrbovalcu ni potrebno ob pregledih vstopati v kotec. Ker svinja rada leži v bližini gnezda, bo tudi ležalna površina predvidena ob hodniku. Po krmljenju se svinja obrne, hkrati pa pogosto urinira in blati. Korito naj bi bilo zato zavarovano, da se prepreči onesnaženje. Površina za blatenje bo tako oddaljena od hodnika ali urejena morda celo na izpustu. Prašiči mesto za blatenje ne prepoznajo po rešetkah. Blatijo v predelih kjer je bolj svetlo, hladno, kjer so tla so mokra, je malo prepriha ali pa so videni prašiči iz sosednjega kotca. Višina pregrad, ki omejujejo kotec, ne sme biti nižja od 120 cm (Andersen in Ocepek, 2022), da je svinja ne preskoči. Taka višina pa omogoča rejcu dober pregled kotca iz hodnika. Predel, namenjen prosti svinji, da se v njem lahko obrne, naj bi bil širok in dolg najmanj 153 cm. Posamezne države imajo v veljavi tudi višje standarde. V Nemčiji tako zahtevajo, da je v kotcu dovolj neovirane talne površine za obračanje svinje, če je v njem prostora za krog s premerom najmanj 200 cm.

V prasiatvenih kotcih brez ali z začasnim ukleščanjem je potrebno zagotoviti nizke izgube (Hales in sod., 2015; Pedersen, 2015). Če je svinja ukleščena in temperatura v prasilišču ustreza svinji, si svinja in pujski ne bodo delili skupnega prostora za ležanje. Po sesanju se bodo pujski vrnili v ogrevano gnezdo, kar zmanjšuje nevarnost, da svinja pujske poleži. Kadar so svinje proste, si s pujski delijo več prostora, več se gibajo in je več možnosti, da se pujski poškodujejo ali pa so poležani, še zlasti ob prasiatvi in prve dni po njej. V kotce je potrebno namestiti zaščitne pregrade ob stene (slika 31) in pred gnezdo. Z naslonilom lahko svinjo usmerimo, kam se bo ulegla, pod naslonilom pa je oblikovan koridor za umik

Slika 30: Skici dveh variant prasetvenega kotca s prosto svinjo z različno razporeditvijo opreme

Slika 31: Naslonilo ob steni prasitvenega kotca za usmerjanje uleganja svinje in zaščito pujska

pujskov. Z uravnavanjem nizkih temperatur v prasilišču in pravilno ogrelih gnezd se bodo pujski vračali v gnezda. Na tržišču so na voljo tudi kotci, ki omogočajo začasno ukleščanje svinje. Svinja je lahko zaprta le prvih pet dni po prasitvi, ko so pujski najbolj neboljeni. Pri začasnem ukleščanju svinje je možno novorojene pujske tudi prestavljati znotraj prasilišča. Tla morajo biti dovolj nosilna povsod, kjer se lahko giblje svinja.

Prasitveni kotci so dražji (Baxter in sod., 2012) zaradi večjih površin, rešetk z večjo nosilnostjo in dodatne opreme. Ocenili so, da so investicijska sredstva višja za 92 % v primerjavi s konvencionalnimi kotci. Za uspeh posameznih sistemov reje so pomembne maternalne lastnosti svinj, zdravstveni nivo reje in kakovost rejskega dela. Pri presoji sistemov reje iz vidika dobrobiti prašičev in ekonomike prihaja do razhajanj, ki jih je potrebno dobro premisliti in najti ustrezne rešitve. V nasprotnem primeru lahko prihaja do investicij v dobrobit, ki pa se v praksi ne bodo izvajala.

Zaključki

Pri uhlevitvi prašičev pričakujemo v prihodnosti spremembe. Nekateri rejci že sledijo spremembam, ki jih opažajo v soseščini.

- Pričakujemo lahko, da bodo morale biti večino časa svinje proste tudi v prasilišču in pripustišču. Ukleščanje v prasitvenih košarah bo lahko možno samo v prvih dneh po prasitvi, ko so pujski najbolj ranljivi. Svinje bi lahko bile zaprte na stojiščih v pripustišču samo nekaj dni ob pripustu. Pri sistemih, ki omogočajo začasno ukleščanje svinj, obstaja priložnost zlorabe.
- Neovirana talna površina kotcev v hlevu naj bi se znatno povečala, celo podvojila, v primeru izpustov pa potrojila. Z obliko in razporeditvijo opreme je možno strukturirati kotec tako, da prašiči v veliki meri sami poskrbijo za vzdrževanje higiene.
- Več pozornosti bi morali rejci posvetiti regulaciji mikroklimе. Pri nas je v hlevih precej toplo. Ogrevanje ležišč s pokrovi nad njimi zmanjšajo potrebo po ogrevanju in omogočajo ohlajanje predela kotcev za vsakodnevne aktivnosti.

- Spremeni se tudi način dela. Strojna oprema nadomesti veliko težkega ročnega dela, za uspešno rejo pa bo še vedno ostal ključen rejec, ki bo nadzoroval delovanje opreme in z opazovanjem prašičev pravočasno prepoznal neugodje.
- Ni še čas, za zakonsko zahtevano preureditev hlevov. Najprej je potrebno postaviti pogoje, da je preureditev sploh mogoča. Z ureditvijo zakonodaje, ki ureja gradnjo kmetijskih objektov, je potrebno doseči, da ima kmet sploh možnost gradnje. Rejem je potrebno nakazati smer. Država, družba in potrošniki pa naj se sprememb lotijo s spodbudami in ne kaznovanjem.
- Tehnologije, razvite v tujini, so lahko dober zgled in jih kaže tudi uporabiti. Pred obsežnejšim prenosom v naše pogoje reje, pa bi bilo potrebno rešitve preveriti. Specifični pogoji, ki so povezani z velikostjo rej, razporeditvijo rej, rejskimi navadami, klimatskimi razmerami, poseljenostjo podeželja ipd., lahko predstavljajo velik finančni strošek ali fizično oviro za posvojitev sodobne tehnologije. Nove sodobne hleve za prašiče že imamo, a ker so rejske navade ostale enake, v njih ni poskrbljeno za dobrobit prašičev. Napake niso merljive, so pa vidne.